

KOMPETENCIAMÉRÉSI EREDMÉNYEKET BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGI MAGYAR OKTATÁSBAN

BARABÁS ANDREA

Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola

Kutatásunkban a romániai országos kompetenciamérések eredményeit befolyásoló tényezők vizsgálatát tűztük ki célul. Mivel a méréseket nem kíséri háttérkérdőív, tanulói kérdőívet készítettünk, amelyek felvételére az országos mérések során a Kovászna megyei magyar nyelven tanuló negyedikes diákok körében került sor. Kutatásunkban azt vizsgáljuk, hogy milyen kapcsolat áll fenn a tanulók eredményessége és aközött, hogy az adott tanuló járt-e előkészítő osztályba, illetve, hogy a mérési eredmények különböznek-e a szülők iskolai végzettsége szerint.

Kulcsszavak: előkészítő osztály, kompetenciamérések, elemi tagozat

The aim of our research was to investigate the factors influencing the results of national competence measurements in Romania. Since the measurements are not accompanied by a background questionnaire, we prepared a student questionnaire, which was taken in the course of the national surveys by the 4th grade students of the Covasna county. In our research, we examined the relationship between student efficiency and whether a pupil was in a preparatory class and if the measurement results differ according to parents' level of education.

Keywords: preparatory class, competence measurements, primary school

* Levelező szerző: Barabás Andrea, Debreceni Egyetem BTK Humán Tudományok Doktori Iskola, Nevelés-és Művelődéstudományi Program, 4032 Debrecen, Egyetem tér 1. E-mail: andrea.barabas17@gmail.com

Bevezetés

A 2011-es román oktatási törvény¹ hatálybalépése után az előkészítő osztály bevezetésével a kötelező oktatás Romániában 11 évre nőtt. 2012-ig az iskola-előkészítő feladat az óvodákra hárult, de mivel az óvodai oktatás nem volt kötelező, ezért nagyon sok gyerek felkészítés nélkül került iskolába (*ISE 2013*). Az iskolára történő felkészítés hiánya megnehezítette az iskolai életbe való beilleszkedést, a kudarcélmények hatására nagymértékben nőtt a hiányzások száma, s végső soron a korai iskolaelhagyás növekedéséhez vezetett. Az új, 2011-es oktatási törvény nemcsak a bemenei szabályozást módosította, hanem a kimeneti rendszer is megújult. A 2013/2014-es tanévtől kezdve országos kompetenciamérésre kerül sor második, negyedik és hatodik osztály végén is. A felmérő tesztek a nemzetközi PISA-típusú mérések mintáját követik (*Kitchen et al. 2017*). A második, negyedik és hatodik osztályos tanulók román nyelvű olvasás és szövegértés, valamint matematika és természettudományok területén kell bizonyítsák tudásukat. A kisebbségi oktatásban tanulók számára az anyanyelvi olvasás és szövegértés is felmérésre kerül. Az eredményesség kapcsán a családi háttér befolyásoló hatásával számos kutatás foglalkozik (*Bourdieu 1999; Andor–Liskó 2000; Pusztai 2004, 2009*), ugyanakkor Romániában a felméréseket nem kíséri olyan háttérkérdőív, amely lehetővé tenné a családi háttér feltárását (*Kitchen et al. 2017*). A családi-társadalmi háttér mellett az iskolai légkör, a pedagógusok jellemzői, az iskola tanulási környezete is meghatározza a tanulói eredményességet (*Pusztai 2009; Bacskai 2007, 2015; Széll 2015; Fehérvári 2016*), de háttérkérdőív hiányában ilyen jellegű információkra sem derül fény a mérések során.

A kutatásról

Vizsgálatunk során azt a célt tűztük ki, hogy feltérképezzük az országos mérések eredményei hátterében meghúzódó befolyásoló tényezőket. Kovászna megyében teljes körű adatfelvételre került sor, ennek köszönhetően részleteiben is megismerhetjük a kisebbségi magyar tanulók eredményeit befolyásoló tényezőket. Elemzésünk során a negyedik osztályos magyar tanulókra, illetve két fontos eredményességet befolyásoló tényezőre, az előkészítő osztályra és a szülők iskolai végzettségére fókuszáltunk. Ennek megfelelően az alábbi két kérdésre kerestük a választ: 1. Az előkészítő osztályba járó tanulók eredményesebbek-e azoknál a tanulóknál, akik nem jártak előkészítő osztályba? 2. A szülők iskolai végzettsége mennyiben függ össze a román nyelv, az anyanyelv és a matematika képességterületeken elért mérési eredményekkel?

A kisebbséghez tartozó diákok a negyedik osztály végén a román nyelvű, illetve az anyanyelvi írott szöveg megértéséről és az írásbeli kifejezőképesség kompetenciáiról, valamint a matematikai kompetenciákról adnak számot. Az országos felmérések egységes tételek alapján történnek, és a felméréseket minden oktatási intézmény az Oktatási Minisztérium által kidolgozott módszertan alapján köteles megszervezni.

¹ Az előkészítő osztályt és az országos kompetenciaméréseket a 2011-ben életbe lépett új román oktatási törvény (2011/1.) alapján vezették be. Az oktatási törvény 2011. január 10-én a *Románia Hivatalos Közlönye* 18. számában jelent meg.

Nem a tantervi tartalmak elsajátítását mérik, hanem azt, hogy milyen mértékben tudják alkalmazni a tanultakat a mindennapi életben felmerülő problémák megoldásában. Mivel a felméréseket nem kíséri háttérkérdőív, ezért saját háttérkérdőívet alkalmaztunk. A kérdőív a tanuló iskolai életére, tanulmányi helyzetére, a tanórán kívüli foglalkozások, olvasási szokások felmérésére, valamint a családi háttérjellemzők feltárására vonatkozó kérdéseket tartalmaz. Az országos mérés és a háttérkérdőív kitöltése a tanév végén, 2017. május utolsó hetében történt. Kutatásunk feltáró jellegű, 1 054 magyar negyedikes diák eredményeit vizsgáljuk.

Az országos mérések eredményeinek kiértékelése csak kódok alapján történik. A kódok mellé pontértékeket rendeltünk, hogy az eredmények statisztikai elemzését lehetővé tegyünk. Elemzésünkben nem a feladatok szintjén értékeljük a tanulók teljesítményét, hanem az eredményeket befolyásoló tényezőket vizsgáljuk.

Eredmények

A román nyelvi kompetenciák felmérése során a részt vevő tanulók 17,5%-a ért el nagyon jó eredményeket, 54,3%-a pedig jól teljesített. A tanulók 7,8%-a elégtelen és 20,4%-a elégséges eredményeket ért el. A magyar anyanyelvű diákok román nyelvi kompetenciáját mérő feladatlap nemcsak a lehetséges nyelvi korlátok miatt nehéz, hanem a szöveg terjedelme, valamint az egyes feladatok megválaszolásához elvárt bonyolult társítási műveletek miatt is (Kádár 2016). A mérési eredmények rámutatnak arra, hogy anyanyelvből a vizsgált tanulók 51,6%-a nagyon jó és 42,7%-a jó eredményeket ért el. Elégtelen mindössze a tanulók 2%-a, elégséges 3,7%-a, így a gyengén teljesítők alig haladják meg az 5%-ot. Az eredmények rávilágítanak arra, hogy a szövegolvasás és értelmezés terén a vizsgált tanulók nagy többsége jól és nagyon jól teljesít. Ez fontos a tanulók további iskolai teljesítménye szempontjából, hiszen igazolt tény, hogy azok a diákok, akik az általános iskola alsó tagozatán alacsony színvonalú olvasási képességgel rendelkeznek, valamint a szövegtérmezés terén gyengén teljesítenek, azok az általános iskola felső tagozatán már nem tudnak felzárkózni (Pletl 2012). A matematikafelmérés eredményeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a tanulók 29,7%-a nagyon jó, 50,9%-a jó eredményeket ért el. A vizsgált minta ötöde gyengén teljesített: 9,8%-a az elégséges, 9,5%-a pedig az elégtelen kategóriába került.

Az előkészítő osztály hatása a tanulói eredményességre

A hátrányos helyzetű, nyelvi készségeikben elmaradt gyerekek iskolai életbe való beilleszkedésének megkönnyítése, az iskolai kudarcok csökkentése érdekében több országban is eredményesnek tűnik a korai iskolakezdés (Mihály 2001). Kutatási mintánk 88%-a járt előkészítő osztályba. A vizsgált mintából kizártuk azokat a tanulókat, akik osztályismétlés miatt kerültek 2017-ben negyedik osztályba. A kompetenciamérések eredményeit átkódoltuk, két kategóriát határoztunk meg: átlag alatti és átlag feletti eredményeket vetünk alapul mindhárom mérési területen.

A Khi-négyzet próba alapján szignifikáns összefüggés mutatható ki az előkészítő osztály és a román nyelvi kompetenciamérés eredményei között. A román nyelvi kompetenciák mérési eredményei rámutatnak arra, hogy átlag fölötti eredményeket nagyobb arányban értek el azok a tanulók, akik jártak előkészítő osztályba, mint azok a társaik, aki nem jártak (1. táblázat).

1. táblázat: Az előkészítő osztály és a román nyelvi kompetenciák mérési eredményei közötti összefüggések ($N = 994$)

		Kompetenciamérések eredménye románból	
		átlag alatti	átlag fölötti
Járt előkészítő osztályt	%	51,7	48,3
	adjusztált reziduális	-3,5	3,5
Nem járt előkészítő osztályt	%	71,7	28,3
	adjusztált reziduális	3,5	-3,5

Megjegyzés: Khi-négyzet próba: $p < 0,001$, átlag = 33,93 (min: 0, max: 60)

Hasonlóképpen szignifikáns összefüggés tapasztalható az előkészítő osztály és a magyar nyelvi kompetenciamérések eredményei között is. Eredményeink összhangban vannak a 40 országban készült PIRLS vizsgálat 2006-os évi eredményeivel, amelyek igazolják, hogy a korai életkorban az intézményes oktatási formákban való részvétel és a 4. évfolyamon nyújtott szövegértés-teljesítmény között általában minden országban pozitív összefüggés található (Mullis et al. 2007) (2. táblázat).

2. táblázat: Az előkészítő osztály és a magyar nyelvi kompetenciák mérési eredményei közötti összefüggések ($N = 980$)

		Kompetenciamérések eredménye magyarból	
		átlag alatti	átlag fölötti
Járt előkészítő osztályt	%	37,9	62,1
	adjusztált reziduális	-6,2	6,2
Nem járt előkészítő osztályt	%	69,2	30,8
	adjusztált reziduális	6,2	-6,2

Megjegyzés: Khi-négyzet próba: $p < 0,001$, átlag = 46,69 (min: 0, max: 60)

Szignifikáns összefüggést találtunk az előkészítő osztály és a matematika mérési eredmények között is. Azok a gyerekek, akik előkészítőbe jártak, sokkal nagyobb eséllyel kerülnek az átlag feletti kategóriába, mint azok, akik nem jártak (3. táblázat).

3. táblázat: Az előkészítő osztály és a matematika kompetenciamérési eredmények közötti összefüggések ($N = 1004$)

		Kompetenciamérések eredménye matematikából	
		átlag alatti	átlag fölötti
Járt előkészítő osztályt	%	42,3	57,7
	adjusztált reziduális	-5,7	5,7
Nem járt előkészítő osztályt	%	71,3	28,7
	adjusztált reziduális	5,7	-5,7

Megjegyzés: Khi-négyzet próba: $p < 0,001$, átlag = 50,18 (min: 0, max: 80)

Eredményesség és a szülők iskolai végzettségének összefüggései

Számos kutatás igazolja (Csapó 1998; Bourdieu 1999; Andor–Liskó 2000; Pusztai 2004, 2009), hogy az iskolai teljesítmény erős összefüggést mutat a szocioökonómiai státusz mutatóival. Kutatásunkban azt is megvizsgáltuk, hogy a szülők iskolai végzettsége miként függ össze a tanulók teljesítményével.

A vizsgált mintánkban az általános iskolai végzettséggel rendelkező szülők aránya hasonló: az anyák 28,4%-a, az apák 27,1%-a rendelkezik általános iskolai végzettséggel. A középiskolai végzettséget tekintve az apák aránya magasabb: az anyák 51,4%-a, az apák 58,4%-a rendelkezik középfokú végzettséggel. Az anyák 20,2%-a, míg az apák 14,5%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel.

A Khi-négyzet próba eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy szignifikáns összefüggés ($p = 0,000$) mutatható ki a szülők (apa és anya) iskolai végzettsége és a tanulók mérési eredményei között mindhárom kompetenciaterületen.

A korábbi kutatások az anya iskolai végzettségének meghatározó szerepét mutatták ki. Az iskolai eredmények szorosabb kapcsolatban voltak az anya iskolázottságával, mint az apáéval (Csapó 1998). Az iskolai végzettség és a román nyelvi mérési eredmények közti összefüggéseket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy nincs számottevő eltérés a középfokú végzettséggel rendelkező anyák és apák gyerekei között. Az általános és a felsőfokú végzettség esetében az anyák iskolai végzettségével kapcsolatban mutatható ki erősebb összefüggés.

Az anyanyelvi (magyar) felmérési eredmények vizsgálata során a középfokú végzettséggel rendelkező apák meghatározóbb szerepére derült fény: a középfokú végzettséggel rendelkező apák gyerekei közül többen kerülnek az átlag feletti kategóriába, mint a középfokú végzettséggel rendelkező anyák esetében. Ezzel szemben lényegesen erősebb a felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák és az anyanyelvi mérési eredmények közötti összefüggés: a felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák gyerekei nagyobb arányban érnek el átlagon felüli eredményeket, mint azok a diákok, akiknél az apa felsőfokú végzettséggel rendelkezik. A legalacsonyabb iskolai végzettség vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy nincs számottevő eltérés az általános iskolai végzettségű anyák és apák gyerekei között az átlag feletti eredményeket elérők tekintetében, ugyanakkor az anyák általános iskolai végzettsége jelentősen növeli annak esélyét, hogy a tanulók átlag alatt teljesítsenek. A szülők iskolai végzettsége és a matematikaeredmények összefüggései is hasonlóképpen alakultak, mint a román és az anyanyelv esetében.

A mérési eredmények és a szülők iskolai végzettségének összefüggéseit elemezve kijelenthetjük, hogy az anyák iskolai végzettsége mindhárom mérési területen meghatározóbb a gyerek kompetenciaméréseken elért eredményeire nézve. Az átlag alatti és feletti eredményeket elérők tekintetében a legszembetűnőbb különbség az anyák általános iskolai, valamint felsőfokú végzettsége esetén tapasztalható. Vagyis az általános iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyerekei kevés eséllyel érnek el átlag fölötti eredményeket, míg a felsőfokú végzettségű anyák gyerekei kiemelkedő arányban képviseltetik magukat ebben a teljesítménycategóriában (4. táblázat).

4. táblázat: Az anya iskolai végzettsége és a matematika kompetenciamérési eredmények közötti összefüggés ($N = 1\,007$)

Anya iskolai végzettsége		Kompetenciamérések eredménye matematikából	
		átlag alatti	átlag fölötti
Általános iskola	%	76,9	23,1
	adjusztált reziduális	12,1	-12,1
Középsiskola	%	40,6	59,4
	adjusztált reziduális	-3,0	3,0
Felsőfokú végzettség	%	16,6	83,4
	adjusztált reziduális	-9,4	9,4

Megjegyzés: Khi-négyzet próba: $p < 0,001$

Összegzés

Eddigi eredményeink rávilágítanak arra, hogy az előkészítő osztály nagymértékben összefügg a tanulók iskolai eredményességével: nagyobb arányban érnek el átlag fölötti eredményeket azok a tanulók, akik előkészítőbe jártak, mint azok, akik nem. Vizsgálatunk tárgyát képezte az is, hogy elemezzük a szülők iskolai végzettsége és a kompetenciamérés eredményei közötti kapcsolatot. Összeségében elmondható, hogy szoros kapcsolat mutatható ki a szülők (apa és anya) iskolai végzettsége és a tanulók mérési eredményei között mindhárom kompetenciaterületen. Eredményeink szerint a középfokú végzettségű apák, illetve a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező anyák gyerekei érnek el nagyobb eséllyel átlag feletti eredményeket a kompetenciaméréseken. Ahol a szülők legmagasabb iskolai végzettsége az általános iskola, ott kevés az esély arra, hogy a gyerek átlagon felüli eredményt érjen el.

IRODALOM

- ANDOR M. & LISKÓ I. (2000) *Iskolaválasztás és mobilitás*. Budapest, Iskolakultúra.
- BACSKAI K. (2007) Iskolai légkörvizsgálat nyolc debreceni gimnáziumban. *Educatio*, Vol. 16. No. 2. pp. 323–330.
- BACSKAI K. (2015) *Iskolák a társadalom peremén*. Szeged, Belvedere Meridionale Kft.
- BOURDIEU, P. (1999) *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke*. In: ANGELUSZ R. (ed.) *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. pp. 156–177.
- CSAPÓ B. (1998) *Az iskolai tudás*. Budapest, Osiris Kiadó.
- FEHÉRVÁRI A. (2016) Iskolai eredményesség és hátrányos helyzet. In: SZEMERSZKI M. (ed.) *Hátrányos helyzet és iskolai eredményesség*. Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. pp. 15–26.
- ISE (2013) *Implementarea clasei pregatitoare in sistemul educational romanesc in anul scolar 2012–2013*. București, Institutul de Științe ale Educației. https://www.ise.ro/wp-content/uploads/2013/12/Studiu_CP_clasapregatitoare.pdf [Letöltve: 2019. 11. 17.]

- KÁDÁR E. (2016) *A magyar nyelv tantárgy tartalma és oktatás a romániai oktatás szabályozási keretben*. Cluj-Napoca, Institutul Pentru Studierea Problemelor Minoritatilor Nationale. <http://ispmn.gov.ro/uploads/WP%2062%2026-09.pdf> [Letöltve: 2019. 11. 17.]
- KITCHEN, H., FORDMAN, E., HENDERSON, K., LOONEY, A. & MAGHNOUJ, S. (2017) *Romania 2017. OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education*. Paris, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264274051-en>
- MIHÁLY I. (2001) Életkor és iskolakezdés – a viták tükrében. *Új Pedagógiai Szemle*, Vol. 16. No. 5. pp. 136–140.
- MULLIS, I. V. S., MARTIN, M. O., KENNEDY, A. M. & FOY, P. (2007) *PIRLS 2006 International Report: IEA's Progress in International Reading Literacy Study in Primary Schools in 40 Countries*. Chestnut Hill, TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College. https://timss.bc.edu/PDF/PIRLS2006_international_report.pdf [Letöltve: 2019. 11. 17.]
- PLETL R. (2012) *Helyzetjelentés az erdélyi magyar diákok olvasási és szövegértési képességének színvonaláról*. Kolozsvár, Ábel Kiadó.
- PUSZTAI G. (2004) *Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- PUSZTAI G. (2009) *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- SZÉLL K. (2015) Iskolai eredményesség a hátrányos helyzet tükrében. *Educatio*, Vol. 24. No. 1. pp. 140–147.